Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: Lakivaliokunta perjantai 16.11.2018 klo 9.15 / HE 212/2018 vp / asiantuntijapyyntö

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 212/2018 vp)

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esityksen keskeiset ehdotukset ja tavoitteet

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi seksuaalirikoksia koskevaa rikoslain 20 lukua. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistus korotettaisiin neljästä vuodesta kuuteen vuoteen vankeutta. Lisäksi rikoslakiin lisättäisiin törkeää lapsenraiskausta koskeva uusi rangaistussäännös. Törkeästä lapsenraiskauksesta rangaistaisiin sitä, joka syyllistyy samalla teolla törkeään raiskaukseen ja sukupuoliyhteyden käsittävään törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Rangaistusasteikko olisi 4—12 vuotta vankeutta, joka merkitsisi vähimmäisrangaistuksen ankaroitumista. Muualle rikoslakiin ja eräisiin muihin lakeihin tehtäisiin ehdotetut johdosta tarpeellisia teknisiä ja teknisluonteisia muutoksia.

Esityksen tavoitteena on tehostaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rikosoikeudellista suojaa ja suojella lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä sekä siten ehkäistä ennalta lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Uuden törkeä lapsenraiskausta koskevan säännöksen tavoitteena olisi rangaistusten kiristäminen ja rangaistuskäytännön ankaroituminen vakavimmissa lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Säännöksen tavoitteena olisi myös selkeyttää oikeustilaa, kun kyseessä olevissa tapauksissa voitaisiin rangaista vain yhdestä rikoksesta.

Hallituksen esityksen käsittelyyn yhdistetyt lakialoitteet ja kansalaisaloite

Lakivaliokunta on yhdistänyt hallituksen esityksen käsittelyyn myös kansalaisaloitteen KAA 3/2015 lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikon koventamisesta sekä lakialoitteet LA 21/2015 vp ja LA 96/2017 vp, joissa samoin ehdotetaan rangaistusasteikon koventamista ja LA 14/2015 vp ja LA 45/2015 vp, joissa ehdotetaan syyteoikeuden vanhenemisajan pidentämistä lapsiin kohdistuvissa törkeissä seksuaalirikoksissa.

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO
Vapaudenkatu 58 A, 3. krs
40100 Jyväskylä
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Kommentit hallituksen esitykseen

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa ehdotettuja muutoksia, vaikka tunnistaakin samaan aikaan, että seksuaalirikoksia koskevan 20 luvun sääntely kokonaisuudessaan olisi tarpeen tarkastella huolellisesti uudelleen pikaisella aikataululla. Tätä varten tarvittaisiin systemaattista ja tarkkaa tutkimusta jo aiemmin toteutettujen lakimuutosten vaikutuksista oikeuskäytäntöön sekä ylipäätään lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden seksuaalirikosten esiintyvyydestä ja vaikutuksista lapsiin ja heidän oikeuksiinsa.

Muutosesitys tähtää siihen, että lapsiin kohdistuvissa vakavissa seksuaalirikoksissa tuomitut rangaistuksen kovenisivat, joka osaltaan ennaltaehkäisisi näiden rikosten tekemistä. Hallituksen esityksessä todetaan (s. 26) myös, että ehdotetut lakimuutokset edistävät Suomen kansainvälisten velvoitteiden täytäntöönpanoa. Muun muassa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus takaa lapselle oikeuden suojeluun kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö (19 artikla) sekä kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta (34 artikla).[1]

On välttämätöntä, että lapsi tunnistetaan erityistä suojelua tarvitsevana henkilönä. Lapsiin kohdistuvat rikokset kaikissa muodoissaan ovat aina vahingollisia lapselle ja niillä voi olla läpi elämän ilmeneviä seurauksia. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusten ankaruus ja tuomittujen rangaistusten oikeasuhtaisuus teon vahingollisuuteen nähden ovat tärkeitä keinoja, joilla niiden esiintyvyyttä pyritään vähentämään ja vastaamaan ns. yleiseen oikeustajuun.

Lapsen oikeuksien näkökulmasta rikosten ennaltaehkäisemiseksi tehtävät muut kuin rikoslain mahdollistamat toimenpiteet korostuvat. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa seksuaalista häirintää ja väkivaltaa on kartoitettu muun muassa Kouluterveyskyselyssä. Vuoden 2017 kyselystä saatujen tulosten mukaan 12 prosenttia perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisista pojista ja 30 prosenttia tytöistä oli kokenut viimeisen vuoden aikana seksuaalista häirintää. Vastaava luvut seksuaalista väkivaltaa kokeneista olivat 5 prosenttia (pojat) ja 8 prosenttia (tytöt). Seksuaalisen häirinnän ja väkivallan raja on häilyvä, mutta kaikki tällainen toiminta on väkivaltaa.[2]

Suuri osa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta jää joko kokonaan piiloon tai ainakaan sitä ei käsitellä poliisitutkinnassa ja tuomioistuimissa. Lapsiin kohdistuva välillinen väkivalta, kuten esimerkiksi parisuhdeväkivallan vaikutukset lapsiin, jää aivan liian usein huomioon ottamatta. Rikoslain tarjoamat keinot eivät siten yksistään ole riittäviä. Ne myös ovat luonteeltaan enemmänkin jälkikäteistä suojaa antavia, kun lapsi on jo joutunut rikoksen uhriksi. Rangaistavuuden uhkalla ei pystytä estämään rikoksia kuin tietyssä määrin.

Lapsiasiavaltuutettu pitää siten erityisen tärkeänä, että rikoslain tarkastelun lisäksi huolehditaan entistä paremmin lainsäädännöstä ja menettelyistä, joilla suojellaan lasten fyysistä ja psyykkistä koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta, jotta heihin kohdistuvien seksuaalirikosten uhkaa ja toteutumista voitaisiin mahdollisimman hyvin estää tai ainakin vähentää huomattavasti. Rikoslain muutosten ohella on huolehdittava esimerkiksi siitä, että lakia lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002) lakia lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä (148/2014) täydennetään siten, että ne koskevat kaikkia lyhyt- ja pitkäaikaisesti, työsuhteen tai -sopimuksen muodosta riippumatta ,lasten kanssa eri muodoissa työskenteleviä aikuisia. Yhtälailla lainsäädännön tulisi koskea kaikkia vapaaehtoistyön muotoja, joissa toimitaan lasten kanssa. Rikostaustan tarkistaminen tulisi olla mahdollista työsuhteen tai vapaaehtoistyön (tai muun näihin verrattavan) aloittamisvaiheen lisäksi myös säännöllisin väliajoin. Lapsiasiaval-

tuutetun näkemyksen mukaan olisi tarpeen harkita, että rikostaustan tarkistaminen tulisi pakolliseksi myös vapaaehtoistehtävissä.

Eräs käytännön toimenpide lasten aseman parantamiseksi on lasten seksuaali- ja turvataitokasvatus, joiden avulla lapsi oppii muun muassa ymmärtämään omia oikeuksiaan fyysiseen ja psyykkiseen koskemattomuuteen sekä miten toimia, jos joku pyrkii sitä loukkaamaan. Lasten kanssa toimivia ammattilaisia on koulutettava tunnistamaan lapsiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa ja sen uhkaa. Ennaltaehkäiseviä toimia on tehostettava ja viranomaisyhteistyötä tehostettava niin rikosten ennaltaehkäisyssä että rikoksen uhriksi joutuneen lapsen auttamisessa ja tukemisessa.[3]

Lapsivaikutusten arviointi

Hallituksen esityksen vaikutusten arvioinnissa (kohdissa 4.1. ja 4.3.1) on arvioitu myös vaikutuksia lapsiin, jota on pidettävä myönteisenä. Vaatimus lapsivaikutusten arvioinnista perustuu lapsen oikeuksien sopimuksen vaatimukseen asettaa lapsen etu ensisijaiseksi harkintaperusteeksi kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa. Arvioinnissa on nimenomaisesti otettava huomioon lapsen etu.[4]

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että muutosesityksen yhteydessä tai vähintääkin jatkossa, kun arvioidaan rikoslain seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn kehittämistä laajemminkin, olisi tärkeää myös tunnistaa rikoksen kohteeksi joutuneelle lapselle aiheutuva, useimmissa tapauksissa pitkäaikainen hoidon, avun ja tuen tarve. Taloudelliset vaikutukset, jotka tulevat esimerkiksi tarvittavasta terveydenhuollon resursoinnista ja ammattilaisten koulutuksesta, ovat huomattavia. On tunnistettava se, että panostaminen näiden rikosten monipuoliseen, varhaisen vaiheen ennaltaehkäisyyn ja muun muassa lasten seksuaali- ja turvataitokasvatukseen tuottaa todennäköisesti paljon tätä panostusta suurempia säästöjä terveydenhuollossa ja myös esimerkiksi vankeinhoidossa.

Kannanotot kansalaisaloitteeseen ja lakialoitteisiin

Kansalaisaloitteessa KAA 3/2015 vp ehdotetaan, että rangaistuksia kovennettaisiin siten, että törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä seuraisi käytännössä aina ehdoton vankeusrangaistus ja lievempien rikosten (rikoslain 20:8a-c ja 17:18-19) minimirangaistuksen nostettausiin neljään kuukauteen, joten siitä jäisi aina merkintä rikosrekisteriin. Rangaistuskäytännön koventamista ehdotetaan myös lakialoitteissa LA 21/2015 vp ja LA 96/2017 vp.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan käsillä oleva hallituksen esitys vastaa jossain määrin kansalaisaloitteessa ja ko. lakialoitteisiin esitettyihin vaatimuksiin. Siltä osin, kun vaatimukset eivät täyty tällä esityksellä, olisi tärkeää, että ne otettaisiin välittömästi tarkasteluun rikoslain 20 luvun sääntelyn kokonaisuudistuksessa, jonka yhteydessä edellä todetusti olisi hankittava tutkittua tietoa aiempien lakimuutosten vaikutuksista ja lapsiin kohdistuvasta seksuaalirikollisuudesta. Rikosrekisterimerkintään liittyvä vaatimus liittyy rikostaustan tarkistamista koskevien, edellä mainittujen lakien uudistamistarpeeseen.

Lakialoitteissa LA 14/2015 vp ja LA 45/2015 vp kyse on syyteoikeuden vanhentumisen pidentämisestä, toisessa siihen asti kun lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön uhri täyttää 38 vuotta, ja toisen ehdotuksen mukaan syyteoikeus ei vanhenisi koskaan.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan ehdotusten perustelut, joissa pääasiassa korostetaan sitä, että lapsena uhriksi joutunut voi kyetä kertomaan ja käsittelemään tai ylipäätään muistaa tapahtumat vasta hyvin pitkänkin ajan kuluttua, ovat sinänsä ymmärrettäviä. Tarkempi kannanotto oikeudenmukaiseen vanhentumisaikaan sekä uhrin että epäillyn tekijän näkökulmasta kuitenkin edellyttää monipuolisen tutkimustiedon hyödyntämistä ja se tulisi tehdä edellä todetun rikoslain 20 luvun muutostarpeiden kokonaisarvioinnin yhteydessä.

Jyväskylässä 14.11.2018

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto

[1] Tarkemmin esim. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 13 (2011) Lapsen oikeus olla joutumatta väkivallan kohteeksi.
[2] Ikonen, Riitta ja Halme, Nina: Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2017. THL, tutkimuksesta tiiviisti 6, maaliskuu 2018, verkossa http://www.julkari.fi/handle/10024/136131. Ks. myös October, Martta (toim.) : Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia. THL, työpaperi 28/2018.
[3] Ks. esim. Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrin tarpeiden huomioonottamiseksi. oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 44/2018.
[4] YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen edun ensisijaisuudesta. CRC/C/GC/14 kohdat 52-79